

DOI: 10.37863/umzh.v73i9.6106

УДК 512+517.98

Д. І. Морозов (Нац. ун-т „Києво-Могилянська академія”)

ОПИС КЛАСУ СТРОГО ДИФЕРЕНЦІЙОВНИХ СКІНЧЕННОСТАНОВИХ ІЗОМЕТРИЙ КІЛЬЦЯ Z_2

The condition of strict differentiability is a strengthening of the concept of differentiability, which is naturally applicable to the class of p -adic functions. In this article, we study the strict differentiability of finite-state isometries of the ring Z_2 .

Умова строгої диференційовності є посиленням поняття диференційовності, природним для застосування до класу p -адичних функцій. Дану статтю присвячено дослідженню строгої диференційовності скінченностановивих ізометрій кільця Z_2 .

Дослідження групових автоматів є технічно достатньо складною задачею [1, 2]. Відображення групових автоматів 2-адичними функціями надає зручну техніку для роботи з ними [4, 5]. Оскільки на даний момент існує багато нерозв'язаних проблем, пов'язаних із групою скінченностановивих автоматних підстановок, то є природним виділення множини функцій у класі 2-адичних ізометрій з певними властивостями, що відповідають скінченностановивим автоматам.

Однією з таких властивостей є строга диференційовність функцій кільця Z_2 [3, 6]. Строга диференційовність є природним посиленням диференційовності для p -адичних функцій.

Умова строгої диференційовності накладає певні обмеження на поведінку функції в порівнянні зі звичайною диференційовністю. Особливості даних обмежень були використані при доведенні теореми 1.

Метою даної роботи є опис класу скінченностановивих строго диференційовних функцій кільця Z_2 .

Означення 1. Нехай Z_2 — кільце цілих 2-адичних чисел. На цьому кільці задано неархімедів метричний простір з ультраметрикою $\rho(x, y) = \left(\frac{1}{2^{\text{ord}_2(x, y)}} \right)$, де $\text{ord}_2(x, y)$ — максимальна довжина спільного початку 2-адичного запису чисел x та y кільця Z_2 .

Означення 2. Нехай f — ізометрія кільця Z_2 . Запишемо $x \in Z_2$ у вигляді суми $x = x^{(n)} * 2^n + x_{(n)}$, де $x_{(n)} = x \bmod 2^n$ — 2-кове невід'ємне ціле число довжиною не більше за n .

Оскільки f — ізометрія, а отже для неї

$$(f(x_1^{(n)} * 2^n + x_{(n)}) - f(x_2^{(n)} * 2^n + x_{(n)})) : 2^n,$$

то для кожного $x_{(n)}$ функцію f єдиним чином можна записати у вигляді

$$f(x) = f_{x_{(n)}}(x^{(n)} * 2^n + \alpha_{id}(f_{x_{(n)}}^{[n]}(x_{(n)})),$$

де

$$f_{x_{(n)}} : Z_2 \rightarrow Z_2,$$

$$f_{x(n)}^{[n]} : \mathbb{Z}_{2^n} \rightarrow \mathbb{Z}_{2^n},$$

$$\alpha_{id} : \mathbb{Z}_{2^n} \rightarrow \mathbb{Z}_2, \quad \alpha_{id}(x) = x.$$

Ізометрію $f_{x(n)}$ назвемо станом n -го рівня функції f .

Означення 3. Означимо для ізометрії f кільця $\mathbb{Z}_2$ множину станів $\mathfrak{S}_f$ таким чином:

$$\mathfrak{S}_f = \{f_x | x \in \mathbb{Z}^+\}.$$

Будемо називати ізометрію f кільця $\mathbb{Z}_2$ скінченностановою, якщо її множина станів $\mathfrak{S}_f$ є скінченною:

$$|\mathfrak{S}_f| < \infty.$$

Природним є питання про те, які зі строго диференційовних [6] ізометрій є скінченностановими, а отже скінченноавтоматними.

Означення 4. Означимо проєкцію ізометрії a кільця $\mathbb{Z}_2$ на кулю $B\left(x, \frac{1}{2^n}\right)$ для $x \in \mathbb{Z}_2$, $n \in \mathbb{Z}^+$ таким чином:

$$\pi_{x,n}[a] = a_{x_n},$$

де $x_n = x \bmod 2^n$ і a_{x_n} — стан n -го рівня функції a .

Означення 5. Нехай a — ізометрія кільця $\mathbb{Z}_2$. Означимо множину $F_a \subseteq \mathbb{Z}_2$ для $t \in \mathbb{Z}_2$ таким чином:

$$F_a = \left\{ \frac{a(x) - a(y)}{x - y} \mid x, y \in \mathbb{Z}_2, x \neq y \right\}.$$

Означення 6. Нехай a — ізометрія кільця $\mathbb{Z}_2$. Означимо множину $F_a[n](t) \subseteq \mathbb{Z}_2$ для $n \in \mathbb{N}$, $t \in \mathbb{Z}_{2^n}$ таким чином:

$$F_a[n](t) = \left\{ \frac{a(x * 2^n + t) - a(y * 2^n + t)}{(x * 2^n + t) - (y * 2^n + t)} \mid x, y \in \mathbb{Z}_2, x \neq y \right\}.$$

Очевидно, що для $n \in \mathbb{N}$, $t \in \mathbb{Z}_{2^n}$ має місце рівність

$$F_a[n](t) = F_{a_t}.$$

Теорема 1. Скінченностанова ізометрія кільця $\mathbb{Z}_2$ є строго диференційовною в точці простору $\mathbb{Z}_2$ тоді і лише тоді, коли її проєкція на певний окіл даної точки є лінійною функцією.

Доведення. Нехай a — ізометрія кільця $\mathbb{Z}_2$. Запишемо $x \in \mathbb{Z}_2$ у вигляді суми $x = x^{(n)} * 2^n + x_{(n)}$, де $x_{(n)} = x \bmod 2^n$ — 2-кове невід'ємне ціле число довжини n .

Означимо

$$F_a(x, y) = \frac{a(x) - a(y)}{x - y}.$$

Строго диференційовність ізометрії a в точці $z \in \mathbb{Z}_2$ рівносильна існуванню границі в ультраметриці

$$\lim_{(x,y) \rightarrow (z,z)} F_a(x, y).$$

Оскільки a — скінченностанова ізометрія, то послідовність станів $\{a_{x(i)} \mid i = 0, 1, 2, 3, \dots\}$ містить скінченну кількість різних елементів. Отже, в цій послідовності знайдеться стан b , що зустрічається нескінченну кількість разів.

Означимо зростаючу нескінченну послідовність номерів $\{t_i\}$, для яких $a_{t_i} = b$. Означимо послідовність $\bar{x}$ таким чином:

$$\bar{x}_n = x^{(t_n)}.$$

Оскільки a — ізометрія, то мають місце рівності

$$\lim_{(x,y) \rightarrow (z,z)} F_a(x, y) = \lim_{(x,y) \rightarrow (x_n, x_n)} F_b(x, y) \quad \forall n \in \mathbb{N} \quad (1)$$

або обидві границі не існують. Отже, для існування границі (1) необхідне виконання рівності $|F_b| = 1$.

Множина F_b складається з єдиного елемента тоді і тільки тоді, коли b є лінійною функцією.

Справді, нехай

$$\frac{b(x) - b(y)}{x - y} = \text{const}_1 \quad \forall x, y \in Z_2, \quad x \neq y.$$

Тоді

$$b(x) = \text{const}_1 * x + (b(y) - \text{const}_1 * y).$$

Оскільки $b(x)$ не залежить від y , то

$$b(y) - \text{const}_1 * y = \text{const}_2.$$

Остаточно маємо

$$b(x) = \text{const}_1 * x + \text{const}_2 \quad \forall x \in Z_2.$$

Теорему доведено.

Лема 1. Якщо скінченностанова ізометрія кільця Z_2 є строго диференційовною в певній точці, то вона є строго диференційовною в кожній точці деякого її околу.

Доведення. Справді, функція з лінійною проєкцією на певний окіл є строго диференційовною в кожній точці цього околу.

Означення 7. Назвемо ізометрію $f: Z_2 \rightarrow Z_2$ кусково-лінійною, якщо Z_2 розбивається на скінченну кількість околів, проєкція на кожний з яких для функції f є лінійною функцією.

Теорема 2. Скінченностанова ізометрія f кільця Z_2 є строго диференційовною тоді і лише тоді, коли вона є кусково-лінійною функцією.

Доведення. Оскільки ультраметричний простір Z_2 є компактним, то з покриття околами з теореми 1 можна виділити скінченне підпокриття. Оскільки простір є ультраметричним, то з цього підпокриття можна виділити підпокриття, що складається з куль, які не перетинаються. На кожній такій кулі проєкція ізометрії f є лінійною функцією, отже, f — кусково-лінійна функція.

Теорема 3. Скінченностанова ізометрія кільця Z_2 не є строго диференційовною в жодній точці тоді і лише тоді, коли вона не містить лінійних станів.

Доведення. Якщо скінченностанова ізометрія f не містить лінійних станів, то згідно з теоремою 2 вона не є строго диференційовною в кожній точці кільця Z_2 .

Теорема 2 повністю описує клас строго диференційовних функцій, що є скінченностановими груповими автоматами над двійковим алфавітом.

Теорема 3 дозволяє будувати приклади функцій кільця Z_2 , що не є строго диференційовними в жодній точці.

Напрямок подальшого дослідження є розширення отриманих в умовах строгої диференційовності результатів на клас диференційовних функцій.

Література

1. L. Bartholdi, Z. Sunik, *Some solvable automaton groups*, Contemp. Math., **394**, 11–29 (2006).
2. R. I. Grigorchuk, V. V. Nekrashevich, V. I. Sushchanskii, *Automata, dynamical systems, and groups*, Proc. Steklov Inst. Math., **231**, 128–203 (2000).
3. Н. Коблиц, *p -Адические числа, p -адический анализ и дзета-функции*, Мир, Москва (1982).
4. Д. І. Морозов, *Ізометрії та стискаючі функції кільця Z_2* , Вісн. Запорізь. нац. ун-ту, № 1, 90–97 (2014).
5. Д. І. Морозов, *Ізометричність поліномів над кільцем цілих 2-адичних чисел*, Наук. зап. НаУКМА. Фіз.-мат. науки, **113**, 13–15 (2011).
6. C. Weisman, *On p -adic differentiability*, J. Number Theory, **9**, 79–86 (1977).

Одержано 05.05.20